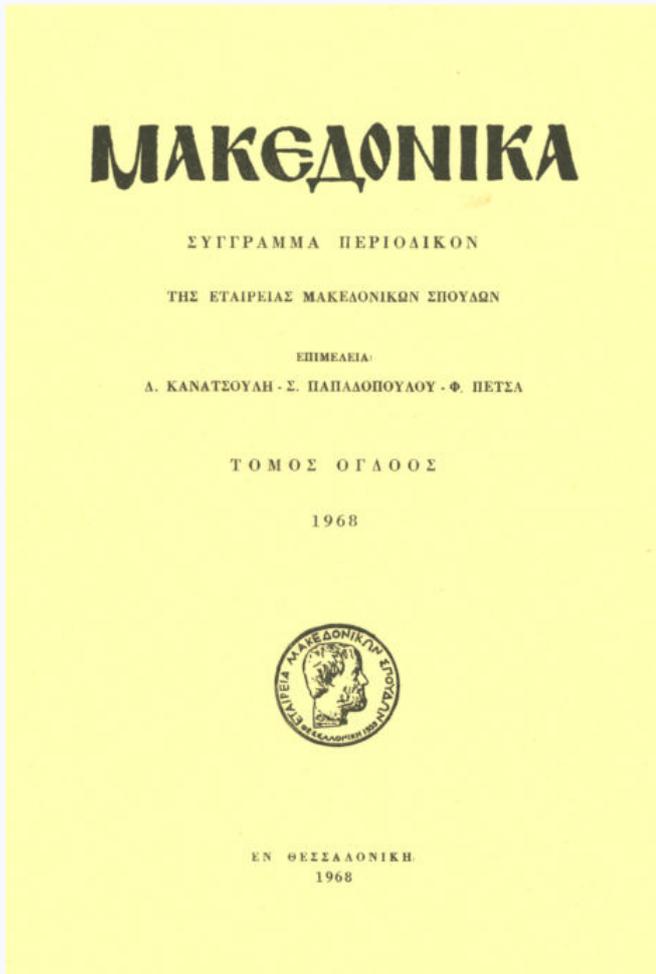


## Makedonika

Vol 8, No 1 (1968)



Τα γεγονότα εις την περιοχήν Ναούσης-Βέροιας κατά την Επανάστασιν του 1822: (προβλήματα κατά την χρονολόγησιν των)

Γεώργιος Χ. Χιονίδης

doi: [10.12681/makedonika.305](https://doi.org/10.12681/makedonika.305)

Copyright © 2014, Γεώργιος Χ. Χιονίδης



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

### To cite this article:

Χιονίδης Γ. Χ. (1968). Τα γεγονότα εις την περιοχήν Ναούσης-Βέροιας κατά την Επανάστασιν του 1822: (προβλήματα κατά την χρονολόγησιν των). *Makedonika*, 8(1), 211-221. <https://doi.org/10.12681/makedonika.305>

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΝΑΟΥΣΗΣ - ΒΕΡΟΙΑΣ  
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ 1822

(ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΙΝ ΤΩΝ)

1. *Εἰσαγωγή*

Περὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν περιοχὴν Ναούσης-Βεροίας, κατὰ τὸ 1822, ὑπῆρχεν ἄλλοτε πλήρης ἄγνοια καὶ οὕτω δὲν ἔλειπαν αἱ χονδροειδεῖς ἀνακρίβειαι, αἱ δυσμενεῖς κρίσεις καὶ αἱ σκωπτικαὶ παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἀπέφυγεν οὔτε καὶ ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος<sup>1</sup>. Ὁ Σπ. Τρικούπης ἠσχολήθη κάπως διεξοδικώτερον περὶ τῶν γεγονότων, πλὴν ὅμως δὲν ἔδωσε χρονολογικὰς ἐνδείξεις περὶ τούτων<sup>2</sup>. Ἡ πρώτη λεπτομερὴς ἀνάπτυξις περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Φιλιππίδη, ὑπὸ τύπον ὁμιλίας<sup>3</sup>. Φαίνεται μάλιστα, ὅτι ἡ ὁμιλία αὕτη ἀπετέλεσε τὴν ἀφορμὴν διὰ τοὺς ἱστορικοὺς, διὰ νὰ προσέξουν τὴν σημασίαν τῆς ἐν Ναούσῃ ἐπαναστάσεως, ἴσως δὲ ἐκ ταύτης νὰ προήλθε καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ ἐν Ναούσῃ Δ. Πλαταρίδη νὰ καταστρώσῃ τὸ ἀξιόλογον σχεδιάσμα του περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ναούσης, κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα κυρίως, ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ ὁποίου ὁ Ε. Στουγιαννάκης ἐξέδωκε τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης<sup>4</sup>. Ἐν συνεχείᾳ,

1. Βλ. Κ. Παπαρρηγόπουλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκδόσις 6η (προσθήκῃ Π. Καρολίδῃ), Ἀθῆναι 1930, τόμος 6ος, σ. 61. Τοῦ ἰδίου, Τὰ διδασκόμενα πορίσματα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἀθῆναι 1899, σ. 607, καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ (δευτέρᾳ) ἐκδόσει τοῦ βιβλίου, ἐπιμελεῖα Ἐμμ. Πρωτοψάλτη, Ἀθῆναι 1955, σ. 597. Εἰς ἀμφοτέρωτα τὰ ἔργα γράφονται τὰ ἑξῆς: «Κατόπιν ἐορτῆς, ἐν μηνὶ Μαΐῳ τοῦ 1822, ἐπανεστάτησαν οἱ ἀρματολοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἡ Νιάουσα· ἀλλ' ὁ Ἀβουλαβούτ πασᾶς ἐδάμασε καὶ τοῦτο τὸ κίνημα». Τοῦτον ἀντέγραψαν πολλοὶ καὶ ἡ ἀνακρίβεια (Μάϊος) συνεχίζεται. Οὕτω, ὁ Κ. Κυριακόπουλος, Σελίδες ἀπὸ τὴν νεωτέραν ἐλληνικὴν ἱστορίαν, ἐκδόσις Β. Ε. Ι., Ἀθῆναι 1965, σ. 46, ἀφιερώνει μόνον τρεῖς σειρὰς διὰ τὰ γεγονότα, γράφων, ὅτι ταῦτα ἔλαβον χώραν κατὰ τὸν μῆνα Μάϊον τοῦ 1822.

2. Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐκδόσις 3η, τόμος 2ος, Ἀθῆναι 1888, σ. 133-136.

3. Βλ. Ν. Γ. Φιλίππιδῃ, Ἡ ἐπανάστασις καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Ναούσης (Ἱστορικὴ πραγματεία, ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ «Παρνασσός», τῇ 27ῃ Ἀπριλίου 1879), Ἀθῆναι 1881.

4. Βλ. Δ. Πλαταρίδη - Εὐστ. Ι. Στουγιαννάκη, Ἱστορία τῆς πόλεως Ναούσης, Ἐδεσσα 1924, σ. ε' (πρόλογος). Ὁ Στουγιαννάκης ἐχρησιμοποίησε πρῶτος τὰ ἔγγραφα τοῦ τουρκικοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου Βεροίας-Ναούσης, κατὰ μετάφρασιν τοῦ Ἀναγνωστίδῃ.

ή δημοσιεύσεις υπό του Γ. Βλαχογιάννη των «Ένθυμημάτων στρατιωτικῶν» του Ν. Κασομούλη ἔδωσε πλῆθος εἰδήσεων διὰ τὴν συμβολὴν τῶν Μακεδόνων<sup>1</sup>. Ὁ Δ. Κόκκινος, ὕστερον, εἰς τὴν πολύτιμον ἱστορίαν του περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἠσχολήθη διὰ μακρῶν, ἀκολουθήσας πιστῶς τὸν Ν. Φιλιππίδην καὶ τοὺς Δ. Πλαταρίδην - Ε. Στουγιαννάκη<sup>2</sup>. Ὁ Ἰ. Κ. Βασδραβέλλης, κατόπιν, κατέστησε κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετιᾶν γνωστοὺς εἰς τὸ Πανελλήνιον τοὺς ἀγῶνας τῶν Μακεδόνων, διὰ σειρᾶς μελετῶν καὶ ἐκδόσεως τουρκικῶν ἐγγράφων<sup>3</sup>. Οὕτως ἐπῆλθε σημαντικὴ ἀλλαγὴ τῆς θέσεως τῶν ἱστορικῶν ἐναντι τῶν γεγονότων τούτων, καίτοι δὲν ἔλειψαν καὶ νέαι προσπάθειαι, διὰ νὰ μειωθῇ ἡ συμβολὴ τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, προκειμένου νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ἀδράνεια τοῦ Γ. Σάλα, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ φροντίς υπό τοῦ Δ. Ὑψηλάντου διὰ τὴν ἐξέγερσιν τῆς περιοχῆς<sup>4</sup>, ἢ ἐξ αἰτίας τῆς δολοφονίας τοῦ φιλικοῦ Ὑπάτρου ἢ Ἰπάτρου<sup>5</sup>.

Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ ἐντύπωσιν καὶ σήμερον εἰσέτι, εἶναι ὅτι, παρὰ τὴν πλουσίαν βιβλιογραφίαν τῶν τελευταίων ἐτῶν περὶ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς, ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὰ ἑρωτήματα, ἀμφιβολίαι καὶ ἀντιμαχόμεναι ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν τῶν γεγονότων τούτων καὶ ἰδίως περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἡμερομηνίας τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως, τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας καὶ περὶ τῆς ἀλώσεως καὶ καταστροφῆς τῆς Ναούσης.

1. Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, ἐπιμέλεια Γ. Βλαχογιάννη, Ἀθήναι 1939. Τελευταίως ἐξεδόθη ἡ διαθήκη τοῦ Ν. Κασομούλη υπό τοῦ Ν. Δελιαλῆ καὶ τὸ Ἡμερολόγιόν του υπό τοῦ Ἐμμ. Πρωτοψάλτη.

2. Δ. Α. Κοκκίνου, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, 3η ἐκδοσις, Ἀθήναι 1956, τόμος 5ος, σ. 50 κέ.

3. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλης, Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἐκδοσις 3η, Θεσσαλονίκη 1967, ἐνθα (ὀπίσθιον ἐξώφυλλον) δημοσιεύεται κατάλογος 31 ἔργων του. Πρβλ. καὶ Ἀντ. Κεραμοπούλου, Οἱ Βόρειοι Ἑλληνας καὶ τὸ Εἰκοσιένα, Ἀθήναι 1938, σ. 16-19, καὶ Μιχ. Λάσκαριν, εἰς περιοδικὸν «Balcania», τόμος 6 (1943) 145-168.

4. Βλ. Κ. Καρατζῆ, Πῶς ἄρχισε καὶ πῶς ἐτελείωσε ἡ ἐπανάστασις στὸν Ὀλυμπο καὶ στὴ Νάουσα, εἰς περιοδικὸν Ἀθηνῶν «Σήμερα». Διὰ τὴν Νάουσαν εἰς τεῦχος 7 (31) τῆς 1.4.1961, σ. 21 καὶ 39, καὶ 8 (32), τῆς 16.4.1961, σ. 25-26, καὶ εἰς τὴν ὕστερον ἐκδοθεῖσαν «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Αἱ διδόμεναι χρονολογίαι εἶναι ἐσφαλμέναι. Ἀμφισβητήσιμοι καὶ αἱ κρίσεις του. Ὁ Ν. Μοσχόπουλος εἰς τὴν ἐκ 413 μεγάλων σελίδων «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, κατὰ τοὺς Τούρκους ἱστοριογράφους, ἐν ἀντιπαραβολῇ καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἱστορικοὺς», Ἀθήναι 1960, δὲν ἀναφέρει κἀν τὰ γεγονότα τῆς περιοχῆς Ναούσης.

5. Βλ. περὶ τούτου Στεφ. Παπαδοπούλου, Ὁ φιλικὸς Δημήτριος Ἰπάτρος, «Ἑλληνικά» 16 (1958-1959) 149-165. Πρβλ. Δ. Πλαταρίδην - Ε. Στουγιαννάκη ν, ἔ. ἀ., σ. 143 κέ.

Οὕτω προέκυψεν ἡ ἀνάγκη συγκριτικῆς μελέτης τῶν πηγῶν, με σκοπὸν τὴν ἐπίλυσιν, εἰ δυνατόν, τῶν προβλημάτων τῆς χρονολογήσεως τῶν γεγονότων, χωρὶς νὰ ἐπιδιώκηται ἡ λεπτομερής, κατὰ τὰ ἄλλα, περιγραφή τῶν διαδραματισθέντων, με τὴν ἐλπίδα, ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ προκληθῆ εὐρυτέρα ἐπιστημονικὴ συζήτησις καὶ θὰ ἀποφευχθοῦν εἰς τὸ μέλλον αἱ ἀνακρίβειαι.

## 2. Ἡ κήρυξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ναούσῃ

Αἱ περιοχαὶ Ὀλύμπου-Πιερίων-Βερμίου ἦσαν ὀρηκτῆρια ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν, οἱ ὅποιοι ἀνέμενον ὀδηγίας, διὰ νὰ προκαλέσουν τὴν ἐξέγερσιν τῶν ραγιάδων τῶν περιφερειῶν τῶν Δυστυχῶς ἢ ὑπὸ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην ἡγεσίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν ἤτο ἀναποφάσιτος, με συνέπειαν νὰ πνιγῆ εἰς τὸ αἶμα ἡ ἐπανάστασις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ νὰ ἀποθάνῃ ὁ ἦρωσ Ἐμμ. Παπᾶς. Ἀπελπισθέντες οἱ Μακεδόνες ὄπλαρχηγοὶ ἀνέλαβον μόνου τῶν τῆν πρωτοβουλίαν καὶ πλῆθος ἐπαναστατῶν ἤρχισε νὰ συρρῆ εἰς τὴν περιοχὴν Βεροίας-Ναούσης, με συνέπειαν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἡ κίνησις αὕτη, διὸ καὶ διετάχθη, τελευτῶντος τοῦ ἔτους 1821, ἡ ἀπογραφή τῶν ἐντοπιῶν: «ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν παλαιῶν ραγιάδων τοῦ κράτους κατοίκων τοῦ Καζᾶ Βεροίας παρεισέφησαν, ἀπὸ τῆς ἀνταρσίας καὶ ἐνευθεν, διάφοροι ξένοι καὶ κλέφτες, μὴ δυνάμενοι νὰ διακριθοῦν ἀπὸ τοὺς αὐτόχθονας, οἵτινες, ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν ἀπαισίων Ἑλλήνων ἀπίστων, ὑποκινοῦν τοὺς ἀπίστους ραγιάδες εἰς ἐπανάστασιν, ὑποσκάπτοντες οὕτω τὰ θεμέλια τῆς Μεγάλης ἐπικρατείας τοῦ Ἰσλάμ . . . .»<sup>1</sup>.

Περαιτέρω ὁ Χουρσίτ πασᾶς τῆς Ρούμελης διώρισε (13. 2. 1822) νέον ντερβέναγαν τῆς Βεροίας, τὸν Σουλεϊμάν Κόντο ἀγᾶν: «συνεπεία τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ἐκδηλωθείσης ἀνταρσίας τῶν ἀπίστων Ἑλλήνων τῆς περιφερείας ταύτης»<sup>2</sup>. Ὁ Ἐμποῦ Λουμποῦτ ἐζήτησεν, ὅπως παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν του οἱ ὄπλαρχηγοί, οὗτοι ὁμως κατενόησαν τὰς πραγματικὰς διαθέσεις του καὶ οὕτω ἐπέσπευσαν τὰς ἐνεργείας τῶν. Οὕτω, κατόπιν συσκέψεως εἰς τὴν μονὴν Δοβρᾶς ἢ εἰς τὴν Νάουσαν<sup>3</sup>, ἀπεφασίσθη ἡ κήρυξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Νάουσαν καὶ ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς τουρκοκρατουμένης Βεροίας.

Τέλος, κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴν 19ην Φεβρουαρίου

1. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας, ἔκδοσις 2α, Θεσσαλονίκη 1950, ἔγγραφον 39, τῆς 10. 12. 1821, σ. 234 (παραρτήματος).

2. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, ἔ. ἀ., σ. 244-245, ἔγγραφον 48.

3. Ὁ Ν. Φιλίππιδης, ἔ. ἀ., σ. 39, δὲν καθορίζει τὸν χρόνον τῆς συσκέψεως, ἀλλὰ γράφει, ὅτι ἡ σύσκεψις τῶν Καρατάσου, Ζαφειράκη, Γάτσου κ. ἄ. ἐγένετο ἐν τῇ μονῇ Δοβρᾶς καὶ ἐν συνεχείᾳ (σ. 42) ἐν Ναούσῃ. Οἱ Πλατάριδης - Στουγιαννά-

1822, ἐντὸς τῆς μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐνάλι δοξολογία, ἐξεφωνήθη πατριωτικὸς λόγος ὑπὸ τοῦ πρωτοσυγκέλλου Ζαχαρίου καὶ ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ ὠμίλησε καταλλήλως ὁ πρόκριτος Ζαφειράκης, ὑψώθη ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Ν. Φιλιππίδης γράφει, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐκηρύχθη τὴν 22αν Φεβρουαρίου 1822<sup>1</sup>, πλὴν ὅμως τοῦτο δὲν φαίνεται ὀρθόν<sup>2</sup>.

### 3. Ἡ κατὰ τῆς Βεροίας ἐπιδρομὴ

Ἐν συνεχείᾳ ἤρχισεν ἡ ἐκτέλεσις τοῦ κατὰ τῆς Βεροίας σχεδίου. Οἱ Πλαταρίδης-Στουγιαννάκης γράφουν, ὅτι τὴν ἐπομένην (20. 2. 1822) ὁ Καρατάσος κατέλαβε τὴν μονὴν Δοβρᾶς, ἐν συμβουλίῳ δὲ ἀπεφασίσθη ἡ κατάληψις τῆς Βεροίας, δι' ἐπιθέσεως πρὸς τὰς πρὸς Βορρᾶν καὶ Δύσιν εἰσόδους τῆς πόλεως. Ἡ ἐπίθεσις ἐγένετο τὰς πρώτας ὥρας τῆς 21. 2. 1822<sup>3</sup>.

Ὁ Ν. Φιλιππίδης ὅμως καταχωρεῖ ἐπιστολὰς τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ναούσης πρὸς τοὺς τοῦ Ὀλύμπου, γράφων, ὅτι αὐταὶ ἔφερον ἡμερομηνίαν τῆς 8ης Μαρτίου 1822 καὶ προανήγγειλλον γενησομένην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Βεροίας<sup>4</sup>. Συνεπῶς, κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν, ἡ ἐπίθεσις τοποθετεῖται ὑπὸ τούτου μετὰ τὴν 8. 3. 1822<sup>5</sup>. Τοῦτο δὲν φαίνεται ὀρθὸν διότι δὲν

---

κ η ς γράφουν (ἐ. ἀ., σ. 155) ὅτι ἐγένετο πολεμικὸν συμβούλιον τῶν ὀπλαρχηγῶν κατὰ τὴν 15. 2. 1822, δὲν προσδιορίζουν ὅμως τὸν τόπον τῆς συσκέψεως. Ὁ Δ. Κόκκινος, (ἐ. ἀ., σ. 64) γράφει, ὅτι τὸ συμβούλιον ἐγένετο εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναγίας Δοβρᾶς, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822, ὡς ἔγραψε πρότερον ὁ Δ. Μισυρλής, Ἡ συμμετοχὴ τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 (διάλειξις), Θεσσαλονίκη 1937, σ. 36. Ὁ Ἰ. Βασδραβέλλης, ἐ. ἀ., 2α ἐκδοσις, σ. 119, καὶ 3η ἐκδοσις, σ. 177, συμπλέκει τὰς ἀπόψεις ταύτας, δεχόμενος, ὅτι ἡ σύσκεψις ἐγένετο εἰς τὴν μονὴν τῆς Δοβρᾶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1822. Πιθανότερα φαίνεται ἡ ἄποψις τοῦ Φιλιππίδη, ὅτι δηλαδὴ ἔλαβον χώραν περισσότεραι συσκέψεις. Πάντως ἡ τελευταία θὰ ἐγένετο εἰς τὴν Νάουσαν, ὀλίγον πρὸ τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως.

1. Βλ. Ν. Φιλιππίδην, ἐ. ἀ., σ. 44. Τοῦτον ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Δ. Κόκκινος, ἐ. ἀ., σ. 65. Λογοτεχνικὴν περιγραφὴν τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως βλ. εἰς Ε. Πρωτοψάλτην - Χ. Βολανάκη, Στὰ ἡρωϊκὰ τὰ χρόνια, Ἀθήναι, ἐκδόσεις Γκοβόστη, ἄ. ἐ., σ. 60-62.

2. Βλ. Ν. Μοσχόπουλον, ἐ. ἀ., σ. 270, σημ. 2, ὅστις γράφει, ὅτι ἡ 30ῆ Μαρτίου 1822 ἦτο ἡμέρα (Μ.) Πέμπτη. Συμφωνεῖ ἐμμέσως καὶ ὁ Φιλιππίδης, ἐ. ἀ., σ. 59, γράφων, ὅτι εἰς τὰς 2. 4. 1822 ἦτο ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα.

3. Περὶ τοῦ καταρτισθέντος σχεδίου πρὸς κατάληψιν τῆς Βεροίας καὶ περὶ τοῦ τρόπου πραγματοποιήσεώς του βλ. Πλαταρίδην - Στουγιαννάκην, ἐ. ἀ., σ. 163 κέ., Ν. Φιλιππίδην, ἐ. ἀ., σ. 47 κέ. Λεπτομερῆ περιγραφὴν καὶ κριτικὴν εἰς Γ. Χ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τόμος 3ος (Τουρκοκρατία), ὑπὸ ἐκδοσιν.

4. Βλ. Ν. Φιλιππίδην, ἐ. ἀ., σ. 43 καὶ 48.

5. Βλ. καὶ Ν. Κασομούλην, ἐ. ἀ., σ. 201, ὅπου καταχωρεῖται ἐπιστολὴ ἐκ Ναούσης, γραφεῖσα τὸν Μάρτιον τοῦ 1822, ἐνθα ἀναφέρεται, ὅτι, μετὰ τὴν ὕψωσιν τῆς

ἦτο δυνατόν νὰ ἡγνοεῖτο ὑπὸ τῶν ὀπλῶν κινήσεων, ὅτι ἡ κήρυξις τῆς ἐπανάστασεως ἐν Ναούσῃ θὰ ἐγένετο γνωστὴ ἐν Βεροίᾳ καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅποτε θὰ ἐστέλλοντο ἀμέσως ἐνισχύσεις εἰς τὴν Βέροϊαν καὶ τὴν περιοχὴν τῆς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ κατὰ τῆς Βεροίας ἐπίθεσις ἀπέτυχε, διότι αἱ δυνάμεις τῶν Τούρκων ἦσαν πολὺ ἰσχυραὶ, κατὰ μίαν δὲ ἄποψιν ἐπροδόθη τὸ σχέδιον ἐπιθέσεως<sup>1</sup>.

#### 4. Αἱ μάχαι εἰς τὴν Δοβρᾶν

Ὁ Μεχμέτ ἀγᾶς (κεχαγιά βέης) μετὰ 19 ἡμέρας, ἦτοι τὴν 12ην Μαρτίου<sup>2</sup>, ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναγίας τῆς Δοβρᾶς ὀχυρωθέντος Γερο-Καρατάσου, μὲ στρατὸν ἐκ 4.000 ἀνδρῶν, ἀλλὰ οἱ 240 μόνον Ἕλληνες, ἐνισχυθέντες ὑπὸ τῶν σωμάτων τῶν Ζαφειράκη καὶ Γάττου, ἐπέτυχον νὰ καταβάλουν 4.000 Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀφοῦ εἶχον ἀπώλειαν 1.000-1.500 ἀνδρῶν εἰς νεκρούς καὶ τραυμα-

σμαίαις τῆς ἐπανάστασεως, τῆς ἐλευθερίας: «... ἀμέσως πανστριατῆ ἐκινήθημεν κατὰ τῆς Βεροίας...».

Θὰ ἠδύνατο ὁμοῦ νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν ἀναφέρεται, ὅτι, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἐπιτιθέμενοι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν Βέροϊαν, εἰσῆλξετο καὶ ὁ Λουμποῦτ πασᾶς. Εἰς ἔγγραφο, ἐξ ἄλλου, τοῦ τουρκικοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου Βεροίας (βλ. Ἰ. Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες κ.λ., ἐκδόσεις 2α, ἀριθμ. 54, σ. 249, καὶ Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α', Ἀρχεῖον Βεροίας-Ναούσης, ἀριθμ. 305, σ. 290), τῆς 27.3.1822, γράφεται, ὅτι οὗτος θὰ ἐξεστράτευεν αὐτοπροσώπως «... τὴν προσεχῆ Πέμπτην», ἦτοι τὴν 30.3.1822. Συνεπῶς ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Βεροίας, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τούτους, πρέπει νὰ ἔγινε κατὰ τὰς πρωινὰς ὥρας τῆς 31.3.1822, ὅποτε δέον ἦ ὑπὸ τοῦ Κασομούλη καταχωρουμένη ἐπιστολὴ (φέρουσα τὴν ἡμερομηνίαν «τῆ... Μαρτίου») νὰ ἔγράφη τὸ ἀργότερον κατὰ τὸ ἔσπερας τῆς αὐτῆς ἡμέρας (31.3.1822), ὅπερ μᾶλλον ἀπίθανον.

Σημειωτέον, ὅτι οἱ Πλαταρίδης - Στουγιαννάκης, ἔ.ἀ., σ. 166 κέ., γράφουν, ὅτι εἰς τὴν Βέροϊαν εἰσῆλθεν ὀλίγας ὥρας πρὸ τῆς ἐπιθέσεως ὄχι ὁ Λουμποῦτ, ἀλλὰ ὁ κεχαγιάμπεης τοῦτου. Φαίνεται, λοιπὸν, ὅτι σφάλεται ὁ ἐπιστολογράφος, ἀναφῶν τὸν Λουμποῦτ, ἀντὶ τοῦ Μεχμέτ ἀγᾶ καὶ οὗτος (Λουμποῦτ) ἐξεστράτευεν αὐτοπροσώπως ἀργότερον, τὴν 30ην Μαρτίου 1822. Ἐν τῇ περιπτώσει αὐτῇ ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Βεροίας θὰ ἐγένετο κατὰ τὰς πρωινὰς ὥρας τῆς 31.3.1822, ὡς ἀνωτέρω. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ὀρθότερον, ἐφ' ὅσον καὶ ἐν τῇ προαναφερθείσῃ ἐπιστολῇ ἀναφέρονται μεταγενέστερα γεγονότα. Ὁ Ν. Φιλίππιδης, ἔ.ἀ., σ. 51, τοποθετεῖ τὴν μεταγενέστεραν μάχην τῆς Δοβρᾶς κατὰ τὴν 12.3.1822. Συνεπῶς ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐπιστολῆς, ἣν καταχωρεῖ ὁ Φιλίππιδης, εἶναι λανθασμένη (πρβλ. καὶ Ἰ. Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες κ.λ., 3η ἐκδ., σ. 179, σημ. 2).

1. Βλ. Πλαταρίδης - Στουγιαννάκης, ἔ.ἀ., σ. 163, 170 κέ. Ὁ Κ. Σνώκ, Μακεδονία-Θράκη, Θεσσαλονίκη 1942, σ. 42-53 ἀκολουθεῖ τὸν Στουγιαννάκη.

2. Ὁ Ν. Φιλίππιδης, ἔ.ἀ., σ. 51, γράφει, ὅτι οὗτος (Λουμποῦτ) ἔφθασε πρὸ τῆς Ναούσης: «Τὴν πρωῒαν τῆς δωδεκάτης Μαρτίου καὶ ὡραν τετάρτην τουρκιστί», ἦτοι συμφωνεῖ ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἔγινε 19 ἡμέρας, μετὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Βεροίας.

τίας, οί δὲ Ἕλληνες μόνον 4, ὡς ἰσχυρίζεται, ἀμφισβητησίμως, ἡ παράδοσις. Ἐν συνεχείᾳ οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν μονήν, ἀφοῦ ἤλθον καὶ νέαι ἐνισχύσεις.

##### 5. Ἡ πολιορκία καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Ναούσης

Ἡ εἶδησις τῆς ἀνελπίστου ἤττης τοῦ κεχαγιάμπεη εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ θορυβοποιηθῇ ὁ Λουμπουτ, ὁ ὁποῖος (προλαβὼν σχετικὴν διαταγὴν τοῦ σουλτάνου τῆς 5. 4. 1822) ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως τὴν 30ην Μαρτίου 1822 κατὰ τῆς Ναούσης<sup>1</sup>, ἀφοῦ δὲ διέμεινεν ἐν Βεροῖᾳ ἐπὶ ἕξ ἡμέρας (31 Μαρτίου-5 Ἀπριλίου)<sup>2</sup>, ἀνεχώρησε διὰ τὴν κατὰ τῆς Ναούσης ἐκστρατεῖαν. Ὑπάρχει μεγάλη σύγχυσις ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, τὰ δὲ δημοσιευθέντα ἔγγραφα τοῦ τουρκικοῦ ἀρχεῖου Βεροῖας ἐπέτειναν τὴν ἀβεβαιότητα ταύτην, διότι εἰς ἄλλα μὲν ἀναγράφεται ὅτι ὁ Λουμπουτ ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ναούσης μετὰ τὴν 6ην Ἀπριλίου 1822<sup>3</sup>, εἰς ἄλλο δὲ τοιοῦτο ἀναφέρεται, ὅτι τὴν 21. 4. 1822 εἶχον συμπληρωθῆ 24 ἡμέραι ἀπὸ τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως<sup>4</sup>. Ὁρθότερα φαίνεται ἡ πρώτη ἐκδοχὴ, ὡς ἐρειδομένη ἐπὶ τριῶν ἐγγράφων.

1. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, 2α ἔκδοσις, ἔγγραφα 54 καὶ 55, σ. 249 καὶ 250. Ὁ Ν. Φιλίππιδης, ἔ.ἀ., σ. 54, γράφει, ὅτι ὁ Λουμπουτ «... ἀφίκετο δρομαίως τῇ 12ῃ Μαρτίου...», ὅπερ εἶναι ἀναληθές. Τοῦτον ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Δ. Κόκκινος, ἔ.ἀ., σ. 68-69.

2. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, ἔ.ἀ., ἔγγραφο 57, σ. 250-251. Ὁ Χ. Σ. Καρμίτσης, Περί Νιαούστης, εἰς «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη», 4 (1868) 109-119, γράφει, ὅτι οὗτος (Λουμπουτ) ἐφθασεν εἰς τὴν Νάουσαν τὴν 11. 4. 1822.

3. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, ἔ.ἀ., ἔγγραφο 54 / 27. 3. 1822, σ. 249, ἔγγραφο 55/5. 4. 1822, σ. 249-250 καὶ ἔγγραφο 57/6. 4. 1822, σ. 250-251.

4. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, ἔ.ἀ., ἔγγραφο 63, σ. 257-258, τῆς 21. 4. 1822, ὅπου ἀναφέρεται, ὅτι ἡ πολιορκία ἤρχισε «... ἀπὸ εἴκοσι τεσσάρων ἡδὴ ἡμερῶν». Ἐνδεχομένως νὰ ἤθελε νὰ σημειωθῆ, ἐν τῷ ἔγγραφῳ, ὅτι ἡ πολιορκία ἤρχισεν ἐνωρίτερον τῆς 6. 4. 1822, ὑπὸ τοῦ κεχαγιάμπεη, πρὶν ἔλθῃ ὁ βαλῆς. Προηγήθησαν κανονιοβολισμὸς καὶ μικροεπισόδια, ὡς γράφει καὶ ὁ Φιλίππιδης, ἔ.ἀ., σ. 58. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, ἔ.ἀ., ἔγγραφο 63, τῆς 21. 4. 1822, σ. 257-258. Τὴν 27ην ἢ 28ην Μαρτίου 1822 δέχεται ὁ Ἰδίοις, Μακεδόνες κ.λ., 2α ἔκδοσις, σ. 126, σημ. 1, καὶ 3η ἔκδοσις, σ. 184, σημ. 1, ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, στήριζόμενος εἰς τὸ τελευταῖον ἔγγραφο. Ὁ Ν. Φιλίππιδης, ἔ.ἀ., σ. 58, γράφει, ὅτι ἡ πολιορκία ἤρχισε «... κυρίως ἀπὸ τῆς 24ης Μαρτίου, περιορίσθη (δὲ) μέχρι τῆς Πέμπτης τῶν παθῶν (30 Μαρτίου) εἰς ἄπλοδν κανονιοβολισμὸν κατὰ τῆς πόλεως τοῦ Ἁγίου Γεωργίου». Πρβλ. καὶ Ν. Θ. Σχινᾶν, Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας-Ἠπείρου, Ἀθήναι 1886, τόμ. 1ος, σ. 169. Ὁ Β. Νικολαῖδης (βλ. προχείρως εἰς Ἄπ. Ε. Βακαλοπούλου, Νέα ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴς ἐπαναστάσεις τοῦ 1821 καὶ 1854 στὴ Μακεδονία, εἰς Ζ' τόμον (1956) τῆς Ε. Ε. Φ. Σ. Π. Θ., σ. 63 κέ., σ. 4 κέ. τοῦ ἀνατύπου) γράφει (σ. 68 ἢ 8), ὅτι ὁ Ἀβδὸλφ ἐφθασεν εἰς τὰς 11. 4. 1822.

Ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ 1822, ἐξ ἄλλου, διάφοροι γινώμαι καὶ περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ναούσης καὶ οὕτω ἄλλοι δέχονται ὅτι αὕτη ἐγένετο τὴν 6ην Ἀπριλίου 1822<sup>1</sup>, ἕτεροι τὴν 18ην Ἀπριλίου 1822<sup>2</sup>, δύο δὲ ἐνθυμήσεις (ἐξ ὧν ἡ μία τὸ πρῶτον βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος) τὴν 13ην Ἀπριλίου 1822, ὡς ἀμέσως κατωτέρω.

### 6. Αἱ Ἐνθυμήσεις (Βραχέα Χρονικά)

Κατὰ τὰς ἐρεῦνας μου εἰς τὴν Ἱερὰν μονὴν Τιμίου Προδρόμου Βεροίας<sup>3</sup> εὔρον, κατὰ τὸ ἔτος 1959, ἐνδιαφέρουσαν ἐνθυμῆσιν, γεγραμμένην ἐπὶ ἡμισείαις ριγωτῆς κόλλας, ἐπικολληθείσης μεταγενεστέρως (περὶ τὸ 1930-1940) εἰς τὴν σελ. 6 τῶν παραφύλλων τοῦ βιβλίου «Πηδάλιον», ἐκδόσεως Λειψίας τῆς Σαξωνίας 1800, ἔχουσιν ὡς ἐξῆς: «21. 1822 Μαρτίου 30 τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης πέμπτης ἔγενεν ἡ ἀρ/ῆχὴ τοῦ τραγικοῦ δράματος τοῦ ἐξαφανίσαντος ἅπαντα τὰ πε/ῆρι τὴν Βέρροϊαν ἱερὰ καταγῶγια καὶ χωρία καὶ πρὸ πάντων τὴν/ῆ περιφρημον Νάουσαν τῆ/ῆ 13 ἀπριλίου ἡμέρα πέμπτη.

1. Βλ. Ν. Φιλιππίδην, ἔ.ἀ., σ. 59 κέ. Πρὸς τοῦτον συνεισησάνθησαν καὶ οἱ Π. Λατρίδης - Στουγιαννῆς, ἔ.ἀ., σ. 239, σημ. 1, ὁ Γ. Σμυρνάκης, Τὸ Ἅγιον Ὅρος, Ἀθήναι 1903, σ. 163, ὁ Γ. Κασάλης, Τρεῖς νεράιδες τῆς Μακεδονίας, Ἀθήναι 1939, σ. 24, ὁ Ἄθ. Θεοδωρίδης, Ἡ δραματικὴ συμβολὴ τῆς Θεσσαλονίκης στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1940, σ. 53, καὶ ἄλλοι.

2. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλην, ἔ.ἀ., 2αν ἐκδοσιν, σ. 129, 3ην ἐκδοσιν, σ. 186-187. Ὁ Κλ. Νικολαΐδης, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ κ.λ., τόμος 1ος, Ἀθήναι 1923, σ. 293, γράφει, ὅτι, μετὰ τριήμερον πολιορκίαν τῶν Τούρκων: «...τῆ 18 Αὐγούστου (1821) ἡ Νάουσα ἔπεσεν εἰς χεῖρας αὐτῶν». Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἀνακριβείας.

3. Βλ. περὶ ταύτης Γ. Χ. Χιονίδην, Σύντομη ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν περιοχὴ Βεροίας, Βέροια 1961, σ. 47-55, τοῦ ἰδίου, Ὁ ὄσιος Ἀντώνιος ὁ νέος, ὁ ἐκ τῆς μακεδονικῆς Βεροίας, Βέροια 1965, σ. 22 κέ., τοῦ ἰδίου, Ἱστορικά προβλήματα καὶ μνημεῖα ἐκ τῆς παραμονῆς τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμά εἰς τὴν περιοχὴν Βεροίας, «Γρηγόριος Παλαμάς», τόμ. Ν' (1967) 279-291, καὶ ἀνάτυπον. Πρβλ. καὶ Ἀ. π. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμος Β', Θεσσαλονίκη 1964, σ. 198-199.

<sup>4</sup> Ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν διδάσκαλον Γ. Τοκατλίδην καθηρτίσαμεν πρόχειρον κατάλογον τῶν βιβλίων τῆς μονῆς, τὸν ὁποῖον, δακτυλογραφήσας, ἀπέστειλα εἰς ταύτην. Περὶ τῆς βιβλιοθήκης τῆς μονῆς βλ. προχειρῶς σημειώματά μου εἰς ἐφημερίδα τῆς Βεροίας «Φρουρὸς τῆς Ἡμαθίας», φύλλ. 175/27.7.1959 καὶ ἰδίου 176/3.8.1959. Διὰ τὰς «ἐνθυμήσεις» («βραχέα χρονικά»), αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν περιοχὴν Βεροίας-Ναούσης, βλ. ἐκλαϊκευτικὸν σημειώμά μου, μὲ τὸν τίτλον «Αἱ ἐνθυμήσεις ὡς πηγὴ τῆς ἱστορίας», εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Βεροίας «Ὁ Τόπος μας», τεύχος 4 (Δεκέμβριος 1960), σ. 12. (Τὸ σημειώμα τοῦτο ἀνεδημοσιεύθη ὀλόκληρον εἰς τὴν στήλην «Ἐρευνητής», τῆς ἐν Θεσσαλονικίᾳ ἐφημερίδος «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς»). Ἐτοιμάζω τὴν ἐκδοσιν τῶν μέχρι τοῦδε συλλεγεσῶν ὑπ' ἐμοῦ ἀνεκδότων ἐνθυμήσεων, μετὰ κριτικῶν παρατηρήσεων.

*Τῇ 30 μαρτίου τῇ ἀγία καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ ἐξαφανίσαντες<sup>6</sup> τὴν ἱερὰν μονὴν τοῦ τιμίου προδρόμου τῆς σκήτεως Βεροοίας<sup>7</sup> κατεδαφίσαντες οἱ ἐν Βεροοία θωμανοί<sup>8</sup>. Διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγ. προδρόμου ὁ θεὸς νὰ κάμῃ τὴν ἐκ<sup>9</sup>δίκην»* (βλ. καὶ παρατιθεμένην φωτοτυπίαν).

Ἐκ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης πληροφορούμεθα, ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Ναούσης ἐγίνε τὴν 13ην Ἀπριλίου 1822, ἡμέραν Πέμπτην. Ἡ πληροφορία αὕτη εἶναι ἀκριβής, διότι: α) Πράγματι, ὡς εἶδομεν (βλ. σ. 214, σημ. 2) ἡ 30ῆ Μαρτίου 1822 ἦτο ἡμέρα Μεγάλῃ Πέμπτῃ, ἡ δὲ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα τοῦ 1822 ἦτο εἰς τὰς 2 Ἀπριλίου. Συνεπῶς ἡ 13 Ἀπριλίου ἦτο ἡμέρα Πέμπτη. Οὕτω καὶ ἐκ τῆς παρατιθεμένης ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος ἐλέγχεται ὡς ἀληθὴς ἡ διδομένη ἡμερομηνία. β) Ὁ γράψας τὴν ἐνθύμησιν προφανῶς ἀντέγραψε ταύτην ἐξ ἄλλης ἐνθυμήσεως, τῆς ὁποίας ὁ συντάκτης θὰ εἶχεν ἄμεσον ἀντίληψιν τῶν γεγονότων, διότι ἀναφέρει εἰς τὴν σημείωσίν του καὶ περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου, ὅπου ἐμόναζε καὶ συνεπῶς ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς. Δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ «κατεσκευάσθῃ» ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ ἐνθύμησις αὕτη, διότι οὐδαμῶς ἄλλου εὐρίσκειται ἡ λεπτομερὴς μνεία τῶν ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος, ὡς καὶ τῆς 30ῆς Μαρτίου ὡς ἡμέρας τῆς καταστροφῆς τῆς μονῆς. Ἐν ἐναντίῳ περιπτώσει δέον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ καταστρώσας ταύτην εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὴν προφορικὴν παράδοσιν, τὴν μεταδοθεῖσαν ἀπὸ μοναχοῦ εἰς μοναχόν. γ) Ἐπιβεβαιοῦται ἡ εἶδησις αὕτη καὶ ἐξ ἐτέρας, γνωστῆς, ἐνθυμήσεως, ἣτις ἐγράφη ὑπὸ τοῦ ἱερέως τῆς Ἐδέσσης Ἀναστασίου Ἰωάννου, ἐχούσης ὡς ἐξῆς ὡς πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς τμήμα: «1822 Ἀπριλίου 13 ἐγένετο ἡ θλιβερὰ καταστροφὴ τῆς Ναούσης παντελεῖ ἀφανισμῶ ὑπὸ τοῦ ἀπηνεστάτου Ἀμπαλαμποῦ Πασσᾶ, Σελανικ βαλεση. Ἐκαρτομήθησαν ἄνδρες 170 καὶ ἐσκλαβώθησαν γυναῖκες, παιδία ὑπὲρ πέντε χιλιάδες...». Καὶ ἡ ἐνθύμησις αὕτη εἶναι ἀκριβής, διότι ὁ συντάκτης τῆς εἰχεν ἄμεσον γνῶσιν τῶν γεγονότων, ἀφοῦ ἠχμαλωτίσθη καὶ ἡ ἐν Ναούτῃ ἔγγαμος θυγάτηρ του Αἰκατερίνη. Τέλος, καὶ ἐτέρα ἐνθύμησις, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Στουγιαννάκη<sup>9</sup>, ἐκ σημειώματος νεωτέρου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ

1. Βλ. περιοδικὸν «Παρνασόζ», τ. Η' (1904), 196-199, ἰδίως σ. 197, «Ν. Ἐλληνομνήμων» τόμ. Ζ', σ. 164, ἐφημ. «Ἐδεσσα», φύλλ. 1, τῆς 1. 1. 1919, σ. 2 καὶ ἰδίως φύλλ. 3, τῆς 1. 2. 1919, σ. 3-4, Στουγιαννάκη ν, ἔ. ἄ., σ. 239, σημ. 1, σ. 282, σημ. 2, καὶ Χ ρ. Κ ω φ ὄ ν εἰς «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Σφενδόνη», Θεσσαλονίκη 1953, σ. 259-262, καὶ εἰς ἐφημερίδα Θεσσαλονίκης «Μακεδονία», φύλλ. τῆς 17.10.1951. Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐκδόσεις παρατηροῦνται ὀρθογραφικαὶ καὶ λεκτικαὶ διαφοραὶ, οὐχὶ ὁμοῦ ὡς πρὸς τὰ γεγονότα.

2. Βλ. Ε. Στουγιαννάκη ν, ἔ. ἄ., σ. 282, σημ. 2B, ἔχουσαν ὡς ἐξῆς: «Χαλασμός τῆς Νάουσας. Ἔτος 1822 Ἀπριλίου 12. Ἐκοπτεν ὁ λουμποῦ πασιάς τοὺς ἄνδρας ὅσάν δρυνθας ταῖς γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια σκλάβες». Ὁ Ἀ π. Β α κ α λ ὄ



τότε εφημέριος τῆς Παναγιατοπούλας Ναούσης Παπαντωνίου, θέτει τὴν καταστροφὴν εἰς τὰς 12 Ἀπριλίου, διότι προφανῶς ἡ κατάληψις ἐγένετο τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας τῆς 12ης πρὸς τὴν 13ην Ἀπριλίου τοῦ 1822. Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω χρονολογίαι δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸ ἐν χρήσει (γρηγοριανόν) ἡμερολόγιον, ἀλλὰ πρὸς τὸ παλαιὸν (ιοουλιανόν) τοιοῦτο.

Ἔτσι ἐτελείωσαν ἀνεπιτυχῶς ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν περιοχὴν Ναούσης-Βεροίας, μὲ τεραστίας ζημίας εἰς ἀνθρώπους (ἐπαναληφθεῖσις τῆς ἡρωϊκῆς πράξεως τῶν Σουλιωτισσῶν) καὶ περιουσιακὰ στοιχεῖα. Ἄρκει νὰ σημειωθῆ, ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατέκαυσαν ἅπαντα σχεδὸν τὰ χωρία τῆς περιφερείας ταύτης, πολλὰ δὲ ἐκ τούτων ἐξηφανίσθησαν ἔκτοτε διὰ παντός, μὴ συνιοκισθέντα πλέον<sup>1</sup>.

#### ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

π ο υ λ ο ς, Πρόσφυγες καὶ προσφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 22, τοποθετεῖ τὴν κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν 19.2. καὶ τὴν ἄλωσιν κατὰ τὴν 1.4.1822.

1. Διάφοροι εἶναι αἱ πληροφορίες, αἱ ὁποῖαι παρέχονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων, διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πυρποληθέντων χωριῶν. Οὕτω, ὁ Ν. Κ α σ ο μ ο ὐ λ η ς, ἔ.ἀ., σ. 119, γράφει, «Ἐπειτα ἀπὸ 9 ἢ 10 ἡμέρας. . . εἶδομεν ἕνα ἐσπέρας καγόμενα ὄλα τὰ χωρία τοῦ κάμπου καὶ τῶν ἀκρωρείων ἀπὸ τὴν Βέροϊαν ἕως εἰς τὰ Βοδενά». Ὁ Χ. Κ α ρ μ ῖ τ σ η ς, ἔ.ἀ., γράφει, ὅτι ἐκάησαν 100 κομπολόεις καὶ χωρία, τὰ ὁποῖα ὁ Γ ε ρ β ῖ ν ο ς (1ος τόμος, σ. 344) ἀναβιβάζει εἰς 120, ὡς δέχεται καὶ ὁ Ν. Φ ι λ ι π π ῖ δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 72, παραθέτων ὁμως τὰ δνόματα 25-26 ἐκ τούτων. Ὁ Π. Κ α ρ ο λ ῖ δ η ς, Ἱστορία τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, Ἀθήναι 1892-1893, τόμος 2ος, σ. 264, περιορίζει ταῦτα εἰς 70 καὶ Ὁ Σ τ ο υ γ ι α ν ν ἄ κ η ς, ἔ.ἀ., σ. 263, σημ. 1, εἰς 50, ἀναφερόμενος εἰς κατάλογον τοῦ τουρκικοῦ ἱστορικοῦ ἀρχεῖου Βεροίας. Ὁ Ἰ ὠ ἄ ν ν η ς (Ἰ ὠ α ν ν ῖ κ ι ο ς) Μ η λ ι ὀ π ο υ λ ο ς, εἰς τὴν ἀνάκδοτον ἱστορίαν τῆς Βεροίας, τετράδιον 2ον, σ. 27, παραθεῖται τὰ δνόματα 18 χωριῶν (περὶ τοῦ βιβλίου τούτου βλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ῖ δ η ς, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τόμος 1ος, Βέροια, 1960, σ. 42, βιβλιογραφία). Ὁνόματα χωριῶν δημοσιεύει καὶ ὁ Π. Λ ι ο ὗ φ η ς, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἀθήναι 1924, σ. 88-89. Ὁ Ν. Φ ι λ ι π π ῖ δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 53, καὶ ὁ Σ. Τ ρ ι κ ο ὕ π η ς, ἔ.ἀ., σ. 134, ἰσχυρίζονται, ὅτι τινὰ τῶν χωριῶν κατέκαυσαν οἱ Ἕλληνες.

Περὶ τῶν βασιανιστηριῶν τῶν ραγιάδων τῆς Ναούσης, Βεροίας καὶ τῶν χωριῶν βλ. Χ. Κ α ρ μ ῖ τ σ η ν, ἔ.ἀ., ὅπου λεπτομερῆς περιγραφή, καὶ Σ τ ο υ γ ι α ν ν ἄ κ η ν, ἔ.ἀ., Φ ι λ ι π π ῖ δ η ν, ἔ.ἀ., Π ο υ κ ε β ῖ λ (μειτ. Ἀ. Κυριακοῦ), Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, σ. 629 κέ.

Διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ναούσης ὑπάρχουν καὶ δημοτικὰ τραγούδια. Βλ. Ν. Φ ι λ ι π π ῖ δ η ν, ἔ.ἀ., σ. 74 κέ., Γ ε ρ ἄ ς. Κ α ψ ἄ λ η, Λαογραφικὰ Μακεδονίας, εἰς «Λαογραφία», τόμ. ΣΤ' (1917) 452-537, 520, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν», τόμος ΣΤ' (1912) σ. 96, περιοδικὸν «Μορφές» Θεσσαλονίκης, τόμος Γ' (1948) 260, κ.ἀ.

## SUMMARY

The revolutionary movement of the people in the area of Naoussa and Veria during 1822 and their many sacrifices have not yet been fully recognized, although many studies have been written during the last eighty years. There have been many inaccuracies, ironical judgements and omissions of fact leading to different and contrary opinions, particularly about dates.

The writer examines in detail and summarizes all existing opinions, having recourse to texts of Greek and foreign writers, to which he refers in his notes, as well as using documents of the Turkish historical archives of Veria and Naoussa.

He concludes the following : 1) The declaration of the revolution in Naoussa took place on the 19th February 1822. 2) The attack against Veria, took place during the first hours of the 21st February 1822. 3) The battle at the Monastery of Dovras on the 12th March 1822. 4) The siege of Naoussa began the 6th April 1822 and 5) The capture of Naoussa at the midnight hours of the 12th to 13th April 1822.

Concerning the last point the writer publishes an unknown chronicle, which he found in the Prodromos Monastery at Veria, where it is mentioned that the destruction of Naoussa took place the 13th April 1822, a Thursday, and that of the Prodromos Monastery of Veria, took place the 30th March 1822, also a Thursday (Holy Thursday of that year); furthermore, he combines these facts with the two other chronological notes, already known. The dates are given in the Julian Calendar.